

רבי נחום פרצוביץ
ראש ישיבת מויר

ברין חליפין בקידושין וחליפין מטעם כסף¹⁰

[ג,א]

10-5

גוונני, דאיכא חליפין דקנין סודר, ואיכא חליפין דשוה בשוה וכמבואר ברש"י בב"מ [מז,א] ובתוס' שם, וביאר הגרנ"ט זצ"ל דחליפין שוה בשוה הוי מטעם כסף, וזהו דקשיא לי' להתוריד דבאשה הרי הוי חליפי שוה בשוה והוי ככסף ואמאי לא מקדשה, ותי' התוריד דאיירי בהתנה עמה ליתן לה מנה וא"כ אינם חליפין שוה בשוה כ"א קנין סודר ואינו ככסף.

אמנם יל"ע בעיקר דבריו, דמאי פסקה דבקיודשין דסודר הוי שוה בשוה, דאף דלא התנה עמה ליתן לה מנה מ"מ הא לאו בכל גוונני דאינו משלם טפי מהסודר הוי חליפי שוה בשוה, ויעו' בתוס' ב"מ [מז,ב] ד"ה ולרב נחמן דכתבו דהיכא דהחפץ שוה כפליים מהסודר לא מקרי שוה בשוה, וביאור דבריהם דאף דאינו מקבל ממון אחר מ"מ ל"ה חליפי שוה בשוה אלא כק"ס אמתנה, וה"נ נראה בסודר דשוה פרוטה דקידושי אשה, דלא מקרי חליפי שוה בשוה כ"א קנין סודר, דהא שוויות האשה ודאי דלא הויא רק פרוטה, [אמנם האבנ"מ בסי' כ"ט סק"ב פירש בדעת הרא"ש בב"מ ששוויות האשה היא פרוטה, וצ"ע ויבואר לקמן].

וביותר נראה דכל עיקרו דחליפי שוה בשוה ל"ש כלל בקידושי אשה, דהא חליפי שוה בשוה ילפי' לה מקרא דעל התמורה כמבואר ברש"י ובתוס' בב"מ שם, ונראה דבקיודשין ל"ש בה כלל תמורה. והכי דייקי דברי רש"י דכתב דחליפין דסוגיין היינו קנין סודר, ולכא"ה הא איכא ב' אופני חליפין דהיכא דמתחייב דמים ילפי' מקרא דגאולה וזהו קנין סודר, והיכא דלא מתחייב דמים ילפי' מקרא דתמורה וכמבואר ברש"י שם, ואמאי כתב דהכא איירי בק"ס. ומשמע כדברינו דאופן דחליפין דילפי' מקרא דתמורה ל"ש כלל בקידושי אשה. וכע"ז מטו משמ"י דהגר"א קוטלר זצ"ל דבקנין עבד עברי ל"ש דינא דחליפי שוה בשוה משום דל"ש בו תמורה, ויישב בזה קושית המקנה [בסוגיין בד"ה לכך נראה לר"ת] דהקשה אהא דפריך לקמן בגמ' [ח,א] דלרב נחמן דפירי לא עבדי חליפין א"כ ליכא למימר דקרא דכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים אתי למעט דאין ע"ע נקנה בחליפין דהא לר"נ תבואה לא עבדא חליפין. והק' במקנה לשי' ר"ת דחליפין שוה בשוה קונה אף בפירי, א"כ איכא לאוקמי קרא דאתי למעט חליפי שוה בשוה. ותיריך הגר"א קוטלר דבקנין ע"ע ליכא כלל לחליפי שוה בשוה דילפי' להו מתמורה, ובקנין עבד עברי ל"ש בו תמורה כי אם קנין סודר. וכן נראה

א. גמ' למעוטי חליפין, ואימא ה"נ, חליפין איתנהו בפחות משו"פ ואשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה. והנה ברין נדרים [מט,א ד"ה ולענין] הוכיח דסודר אי תפיס לא מתפיס, דאי תפיס מתפיס א"כ הא דאמרי' [לקמן ו,ב] דאין אשה נקנית במתנה ע"מ להחזיר גזירה אטו חליפין, הא בחליפין גופייהו מקניא ואין לך כסף גדול מזה, (כ"ה גירסת הנמוק"). וצ"ע דבסוגיין כתב הר"ן כדברי רש"י דלא מקדשה בחליפין עד דיהיב לה בתורת כסף, ומבאר דאף באופן דאית ב' שו"פ דמהני בקנין כסף, מ"מ אי נתן לה בתורת חליפין לא מקדשה, וכדמפרש טעמא משום דאין קנין חליפין בכלל קיחה הכתובה באשה, ואילו בדבריו בנדרים מבואר דאי איירי בגוונא דאית ב' כסף אשה נקנית בו, וצ"ע. וכן הקשה הגרש"ש [בסי' ב' ד"ה כ"ז הוא] ורצה לחדש דיש ב' שיטות ברין.

ובדעת הר"ן בנדרים ס"ל לרמ"ה הובא בטור יו"ד סי' רס"ז, דמבואר התם דאין עבד כנעני משתחרר בחליפין ומשום דחליפין לאו מטעם כסף וכמבואר בראשונים, ורק הקנין ממון הוא דנפקע בחליפין, וכתב הרמ"ה דה"מ היכא דלית בהו שו"פ, אבל אי אית בהו שו"פ מהני אף לאפקועי איסורא, וה"מ בחליפין הניתנין בתורת דמים [והיינו כשלא ניתנין ע"מ להחזיר], וגם בקידושין כן דאי נתן לה פרוטה שלא ע"מ להחזיר מקדשה יעו"ש, והוא כדעת הר"ן בנדרים¹⁰. אכן דעת רש"י מבואר דלא כהר"ן בנדרים, דהא כתב דעד דיהיב לה בתורת לשון קנין או קיחה או קידושין, ומבואר דאף בפרוטה הניתנת באופן דמהני לקנין כסף ואף בגוונא דשלא ע"מ להחזיר, אי נתן לה בתורת חליפין לא מהני, וכן הוכיח בשה"ג מדברי רש"י יעו"ש. וכן מוכח גם מדברי התוס' [לקמן ו,ב ד"ה לבר] דסבירא להו דחליפין אי תפיס מתפיס ומ"מ כתבו דאינה מקודשת אף בכלי שו"פ. וכן נמי נראה דעת הרמב"ם וטוש"ע דלא הזכירו כלל קידושין בחליפין, ומשום דכתבו דכסף מקדשה וממילא חליפין אינו בכלל. אכן הא לדעת הר"ן בנדרים והרמ"ה מקודשת היכא דיש בו שו"פ, וצ"ע בביאור פלוגתתם.

והנה התוריד בסוגיין הק' דכיון דיהיב לה סודר שיש בו שו"פ והיא רשאית לפוסקו ויש בו גע"ג, א"כ אמאי לא תתקדש. ותי' התוריד דהא"נ דמקודשת, ובסוגיין איירי היכא דהתנה ליתן לה מנה ובכה"ג הוא דאינה מקודשת יעו"ש. והנה הגאון ר' נפתלי טראפ זצ"ל ביאר דברי התוריד, דהא איכא בחליפין תרי

פו. ארבעת השיעורים הראשונים נערכו ונמסרו ע"י תלמידו הגאון רבי בערל אייזנשטיין זצ"ל. ההערות שבשולי הדף הם מהעורך

הנ"ל.

פו. עי' קה"י סי' א' סוף אות א' בד"ה ועי' בטור.

מצד הכסף שבו, דבחליפין גופא איכא כסף. וזהו שכתב הר"ן דאין לך כסף גדול מזה^{עב}. וביאור הדברים נראה דהא כתבו הראשונים [עי' ברשב"א בסוגיא] לבאר השיטה דחליפין מטעם כסף, דכל כסף חליפין הוא דמחליף הדבר בכסף וקונה, וא"כ בכל חליפין איכא גם כסף, ולכך אי לא קנה מטעם חליפין, עדיין יש לנו לומר דיקנה מטעם הכסף שבו ולא בעינן לדינא דשמין את הנייר^{עב}.

וְלַהֲמַבְוֵאֵר נראה לכאורה דכ"ז הוא רק אי נימא דחליפין מטעם כסף, אכן לשיטות הראשונים דחליפין לאו מטעם כסף, א"כ ל"ש לומר דבחליפין איכא גם כסף, דהא חליפין אינו מטעם כסף. ויבואר בזה לכאורה פלוגתת הראשונים בזה, דהר"ן בנדרים ס"ל דאין לך כסף גדול מזה, אבל בתוס' לקמן מוכח דאי נתן בתורת חליפין לא קני מדין כסף. ולדברינו י"ל דלשיטתייהו אולי, דבדברי הר"ן מבואר דחליפין מטעם כסף, וא"כ אף דלא קנו חליפין באשה, מ"מ אין לך כסף גדול מזה, דהא בחליפין איכא כסף, אמנם התוס' בסוגיא הא מסקי דחליפין אינו מטעם כסף, וא"כ אין בכלל חליפין כסף, ואי נתן בתורת חליפין לא מקדשא, וכן תוס' לשיטתייהו דס"ל לקמן ו,ב דלא מהני חליפין בפדיון הבן, משום דבפדיון הבן כסף ה' שקלים ¹²³⁴⁵⁶⁷ כתיב ולא חליפין^{עב}.

אֵלָּא דצ"ע בזה דהא דעת הרמ"ה דלא מהני חליפין בשחרור עבד כנעני, ומבואר בראשונים דהוא משום דחליפין לאו מטעם כסף ובשחרור עב"כ כסף כתיב ביה, ומ"מ דעת הרמ"ה דבאית בי' פרוטה מהני מטעם כסף וכדעת הר"ן. והנה בתשו' הרשב"א ח"ד סי' ר"ב כתב דחליפין אינו מטעם כסף, ומה"ט לא מהני קנין חליפין לאחר ל', דרק בכסף מהני לאחר ל' משום דבקנין כסף דהוא ע"י דהמעות מחייבין הקנין ל"ש כלתה קנינו, אבל בחליפין דאינו מטעם כסף הוי כלתה קנינו, וכתב שם

דהא דס"ל להרשב"א דכלי פחות משו"פ הוי כסף, כוונתו דאית בי' חשיבות דכסף, אמנם שיעור ממון לית בי'. והנה כבר חידש מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שערי חיים סי' ב') דהרשב"א בשבועות הסתפק רק בקידושין ע"פ חידושא דהגר"ח ע"ז דקידושין לא בעי כסף החוזר, ולא הסתפק בשאר קנינים דפשיטא דכלי פחות משו"פ לא יהי מדין כסף בשאר קנינים דאינו חוזר, ולפי"ז י"ל דמכיון דאית לכלי חשיבות דכסף, י"ל דחליפין הוי בכלל כסף, והא דמפרש הרשב"א דחדית רחמנא בחליפין דאיתנייהו בפחות משו"פ, היינו לשאר קנינים דלא סגי במה דהוי ככסף אבל בעינן שיעור ממון דהיינו פרוטה.

עד. ובמקרא ביאר רבינו בארוכה הא דס"ל לתוס' [לקמן ח,ב ד"ה ומאין] דעב"כ נפדה בחליפין, וזה סותר למסקנת תוס' בסוגיא דחליפין לאו מטעם כסף, וכבר הקשה כן הגרע"א במשניות אות ד'. ותייך דבעבד כנעני בעינן רק 'והפדה' ולא קנין כסף, משא"כ בקידושין ופדיון הבן בעינן כסף, וכ"פ בדברי יחזקאל סי' ל"ט אות ה'. אמנם יעוי' בברכ"ש סי' ב' דמחדש בדעת הר"מ דהא דאין עב"כ יוצא בחליפין, ד"ל דחליפין מטעם כסף, אבל מה דעבד יוצא לחירות ע"י כסף הוא דין פדיון מקרא דוהפדה לא נפדתה ולא כסף קונה, ולענין זה לא נאמרה ההלכה דחליפין דין כסף יש לו.

דבקידושי אשה ודאי דל"ש בו חליפין דתמורה, ורק בתורת קנין סודר הוא דסדר"א דיהני ודלא כביאור הגרנ"ט בדברי התור"י דס"ט.

וּבִאֲבָנִי מִי כ"ט סק"ב נראה דביאר בקושית התור"י דאף דלא מהני סודר בתורת חליפין מ"מ יהני בתורת כסף, ותי' התור"י דהיכא דהתנה עמה ליתן לה מנה א"כ אין הסודר ככסף, יעו"ש בטעמו ולהלן יבואר. ולדברינו דעת התור"י דכהר"ן בנדרים והרמ"ה, אלא דצ"ע דא"כ אמאי כתב בתור"י דבעי' דיהא בו גע"ג והא לא מהני בתורת חליפין כ"א בתורת כסף ובכסף לא בעינן כלי, וצ"ע. וילביאור הגרנ"ט בתור"י י"ל דלא כ"כ קשה למה בעי גע"ג, ד"ל דס"ל לתור"י דחליפי שוה בשוה בעי כלי ודלא כשיטת ר"ת בב"מס"ן.

ב. ונראה בזה, דהנה בעיקר שיטתם דהר"ן והרמ"ה והתור"י, דאף דלא מהני בתורת חליפין מ"מ מהני בתורת כסף היכא דאית בי' שו"פ וניתן באופן דמהני לקנין כסף, יש מקום לפרש ע"פ המבואר בגמ' לקמן [מח,א] קידשה בשטר פסול וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו שו"פ מקודשת. ולכאורה גם הכא הוא מטעם זה דאף דלא מהני בתורת חליפין מ"מ יהני בתורת כסף דאכסף נמי איכא דעת^{עב}. אכן בדברי הר"ן דכתב דאין לך כסף גדול מזה, משמע דבלא דינא דשמין את הנייר הוא, ורק דאף דבחליפין לא מהני, מ"מ אין לך כסף גדול מזה. וכיותר נראה דל"ש הכא דינא דשמין את הנייר, דהתם הא י"ל דאף דמקדש בשטר דעתייהו נמי אפרוטה שבנייר, אמנם הכא הא נותן הסודר בתורת חליפין, והיאך נימא דיהני הך סודר גם לקנין כסף, הא נתנו בתורת חליפין ולא בתורת כסף, ול"ש לומר דאיכא דעת גם אכסף, דאין כסף חוץ ממה שנותן בתורת חליפין^{עא}.

וּלְבָן נראה כביאור דבריהם דסברי דחליפין מהני בתורת כסף, הוא משום דבחליפין גופא איכא כסף ולא דאיכא כסף חוץ מהחליפין, ואף היכא דלא מהני קנין חליפין מהני קנין

פח. ואולי יש להוסיף בזה דע"ע אינו חפץ שנקנה כשור וחמור, וכבר ביאר הגר"ח זצ"ל דקנין ע"ע הוא עשיית חלות ע"ע גרידא, וכן אין האשה חפץ וממונו של הבעל כדביאר הר"ן בגיטין והריטב"א בסוגיא דמקדש במלוה ועו"ר, ולכן לא שייך בהו תמורה.

סז. עי' בשה"ג שמביא התור"י ומפרש שאם דעת האשה להתקדש בתפיסת הקנין לבד שהוא כנף בגדו ויש בו שו"כ מקודשת ולא כתב דבעינן גע"ג, ואולי תפיסת הקנין מורה גם על גע"ג.

ע. וכן ס"ל להמקנה בסוגיא בד"ה לכך נראה לר"ת.

עא. עי' קה"י סי' א' ד"ה ולכאורה מה"ט.

עב. עי' קוב"ש אות ז' שהבין בר"ן שהחליפין עצמו קני באשה, ולכן מתקשה טובא בדברי הר"ן.

עג. והנה במקרא ביאר רבינו דלרשב"א הא ד"ל דחליפין מטעם כסף הגם דאיתנייהו בפחות משו"פ, דהרשב"א לשיטתו בשבועות דאפשר לקדש בכלי פחות משו"פ דהוי ככסף, אמנם בתשובת הרשב"א ח"ד תשו' ר"ב מבואר דהא דמהני כלי פחות משו"פ אפי' אם חליפין מטעם כסף 'דחידש בהן הכתוב דישנן בפחות משו"פ. איברא ד"ל דשתי שיטות איכא ברשב"א, דהרשב"א בשבועות מסתפק בד"ז. אמנם י"ל ע"פ מה שביאר רבינו במקרא

חליפין וז"ל ועיקר הדרך הזאת שיתן הקונה למקנה כלי כל שהוא ויאמר לו קני כלי זה חלף החצר או היין או הבהמה או העבד שמכרת לי בכך וכך עכ"ל. ומבואר דאף אי חליפין לאו מטעם כסף, מ"מ הקנין הוא במה דהכלי חליפי החפץ הוא. וביאור הדבר דחליפין לאו מטעם כסף הוא דאין הקנאת החפץ תמורת וחליפי הסודר, ואינו משום שעבוד דהכלי משעבד ליתן לו החפץ, משא"כ בקנין כסף דהכסף משעבד ליתן תמורתו, וכן אם חליפין מטעם כסף, הקנין הוא במה דנותן לו הקונה כלי בחליפי הדבר וגמר ומקנה לי' תמורת הכלי שקיבל, ומצד הקונה איכא הכא מעשה חליפין דנותן סודרו בחליפי החפץ הנקנה ובהכי גמר המקנה להקנות וקנה"ה.

ונמצא דאף אי חליפין לאו מטעם כסף ואין קנינו כקנין כסף, מ"מ הסודר ניתן בחליפי החפץ, וא"כ שוב י"ל כדברינו דבחליפין איכא כסף דהא עבד מעשה כסף, דנותן הסודר חליפי ותמורת החפץ, ואי לא קנה משום חליפין קני תמורת כסף שבו דהא בחליפין איכא כסף. וא"ש דאף להרשב"א והרמ"ה דחליפין לאו מטעם כסף מ"מ איכא כסף בחליפין וקנה, ושוב צ"ב לבאר פלוגתת הראשונים בזה דאמאי אינה מקודשת לשאר ראשונים היכא דיש בחליפין פרוטה.

ד. והנה צריך עיון דאי נימא דכלל חליפין איכא כסף, א"כ לפי"ז בכל גווני דלא מהני משום חליפין יהני משום כסף, וצ"ע דהא לא שמענו מעולם דהיכא דאינו כלי כגון בפירי או במטבע יהנו לקנות בקרקע או במטלטלי לר"י דמעות קונות ד"ת, וכן בקרקע יהני לכו"ע, ולכאור' להר"ן בנדרים אמאי לא קני, הא נהי דמטעם חליפין לא קני יהני מטעם כסף, ובדברי הרמ"ה שהבאנו דבשחרור עבד כנעני אי נתן לה שו"פ שלא ע"מ להחזיר מהני מדין כסף ולא כתב דאזי אי"צ לכל דיני קנין חליפין, ופשטא דמילתא משמע דבעינן כל דיני חליפין, והרי מבואר כן בדברי התור"ד דהקשה דבסודר שיש בו שו"פ תקנה, ומדין כסף, ומ"מ כתב דבעי בו גע"ג, ומבואר להדיא דבעי כלי. אכן עיקרא דמילתא צ"ע דהא מדין כסף הוא דקני ולמאי בעי כלי.

ונראה בזה דהנה להמבואר דהא דמהני משום כסף היכא דלא קני בחליפין אינו משום דינא דשמין את הנייר, אלא דבחליפין איכא כסף ואינו מעשה כסף כ"א מעשה חליפין, ומהני רק משום דבחליפין גופא איכא כסף וכמשנ"ת, ובזה נראה דהיכא דלאו חליפין הוא כגון בפירי ומטבע דלא נעשה חליפין, ולחליפין בעי כלי, וא"כ גרע בהכי ול"ש דיועיל מדין כסף, דהא לאו מעשה קנין הוא. וביותר קשה בהא דאין מטבע נקנה בחליפין גם בגונא דאין חסרון מצד הכלי דבעינן להלכות חליפין, ולכאור' למה לא יקנה המטבע מצד הכסף דאית בכלי ומדין קנין כסף,

נתינת הכלי ואינו כקנין כסף כלל, וכנראה כאן הוסיף רבינו לבאר דאף אם אינו מטעם כסף כלל ואין הקנין ע"י מה שנתינת הכלי משעבד, אמנם עצם מעשה הקנין הוא מחמת חליפי הכלי, ויעוי' בברכת שמואל סוף סי' ב' מה שכתב בזה, ודק"ק.

הרשב"א דאי יש בו שו"פ ומקנה הסודר בקנין גמור, בכה"ג קני לאחר ל' דהוי קנין כסף, ומבואר דדעתו דאע"ג דחליפין לאו מטעם כסף, מ"מ אי יש בו שו"פ מהני מטעם כסף, ודלא כדברינו.

והנה שם בתשו' הרשב"א מבואר דהא דמהני בתורת כסף הוא מהא דשמין את הנייר לקמן מ"ח יעו"ש, ואי נימא דכן הוא א"כ לא קשיא דהכא לאו משום דבחליפין איכא גם כסף, אלא הוא מדינא דשמין את הנייר. אמנם נראה דל"ש הכא כלל לדינא דשמין את הנייר וכמשנ"ת, דהא נתן הסודר בתורת חליפין והיאך יתנו גם בתורת כסף, דרק בשטר י"ל דמהני מכיון שהא דמהני קנין השטר הוא מצד האותיות שבו ולא מצד נתינת הנייר שבו, וגם להרשב"א ע"כ הוא משום דבחליפין איכא גם כסף וכדנתבאר. והא דיליף הרשב"א מדינא דשמין את הנייר, הוא דאף דבחליפין איכא כסף מ"מ הא י"ל דדעתיהו לקנות בחליפין, ולזה כתב הרשב"א דמוכח מסוגיא דשמין את הנייר דלא אמרינן דדעתיהו רק אשטר ולא אכסף, ולכן ה"ה בחליפין אי לא מהני בתורת חליפין יהני מדין הכסף שבו ולא אמרינן שדעתיהו רק אכסף ולא אכסף שבו. ועכ"פ נמצינו למדים דגם אי חליפין לאו מטעם כסף, מ"מ אי לא מהני מדין חליפין מהני מדין כסף, וצ"ע דאי חליפין לאו מטעם כסף, מאי כסף איכא הכא, ואמאי מהני.

ג. ונראה בזה, דהנה בהא דאמרינן דחליפין לאו מטעם כסף, א"כ לא נותן הכלי תמורת וחליפי הדבר הנקנה אלא דנתינת הסודר קונה, והרשב"א בתשובה כותב דהוי קנין אחר לגמרי כמו שמשיכה הוי קנין אחר לגמרי מכסף וומשו"ה לא מהני לאחר ל', ויעו' במאירי ולקמן ו,ב ד"ה אע"פ, ובב"מ ז,א ד"ה סודר, ושם מה,ב ד"ה זה דביאר דין קנין הסודר, דכמו דהקונה מקנה הסודר בלב שלם ה"נ מקנה לו בעל החפץ את ממונו בלב שלם, ולכאור' הוא ביאור לשיטה דחליפין לאו מטעם כסף, דאינו נותן תמורת הדבר הנקנה, אלא דמעשה נתינת הסודר הוא הקנין, ולפי"ז ודאי דל"ש לומר דבחליפין איכא כסף, דכסף מחליף הדבר בו וקונה, אמנם קנין סודר הוא דנתינת הסודר קונה ול"ש לכסף. ושמעתי ממו"ר הגר"ב דצ"ל וכן הוא בספרו סי' ה' דפירש קנין חליפין אם אינו מטעם כסף, דהקנין הוא הדעת מקנה.

אכן נראה דאף אי נימא דחליפין לאו מטעם כסף, מ"מ אינו מוכרח דקנינו אינו כ"א ע"י נתינת הסודר ועי"ז איכא דעת מקנה וכדעת המאירי, דהנה דעת הרמב"ם נראית דחליפין לאו מטעם כסף דהא פסק בפ"ה מהל' עבדים ה"ג דחליפין לא מהני בשחרור עבד כנעני, ומבואר בראשונים דהוא משום דחליפין לאו מטעם כסף, ובפ"ה ממכירה ה"ה כתב הרמב"ם בביאור קנין

ע"ה. ובמקרא ביאר רבינו בדעת תוס' דס"ל חליפין לאו מטעם כסף, דכוונתם שאין הקנין מחמת השו"כ דאיכא בכלי אלא מחמת הסודר עצמו, ופירש דהא דס"ל לתוס' שם שחליפין לאו מטעם כסף, אין כונתם למה שהראשונים מסתפקים אם חליפין לאו מטעם כסף, דכונת הראשונים דאין הקנין מחמת

בקידושין, דכשנותן הסודר בחליפי קידושין לאו מעשה קנין הוא, ובוה הוא דמגרע דלא יהא כאן כסף ג"כ. וזש"כ רש"י דעד דנתן לה בתורת לשון קנין, או קיחה או קידושין, דהעיקר הוא דלא יתנו בתורת חליפין, אבל בכל לשון אחר דאינו חליפין מהני דהא כסף יש כאן.

אמנם דעת הר"ן היא דהא דלא מהני חליפין בקידושין הוא משום דבקידושין כסף קני וחליפין לא קני, דקיחה היינו כסף ולא חליפין, ובכה"ג דמאי דלא קני הוא משום דקנין חליפין לא מהני בה ולא מטעמא דאין כאן חליפין, א"כ היכא דיש בו שו"פ דיש כאן כסף, מהני מדין כסף דאין כאן פסול בעצם המעשה קנין כדמבאר בלשון הר"ן דבטיל תורת חליפין רק מכיון שאשה מקפדת על חליפין פחות משו"פ ולכן חליפין אינו בכלל קיחה דקידושין, אבל מעשה חליפין איכא. וכ"נ דעת התור"י דכתב דהא דלא מהני בחליפין דשו"פ משום דאין גז"ש למחצה, ולכן אין חליפין בכלל קיחה האמורה בתורה, ומבאר א"כ דהא דלא מהני אינו משום דכלי אינו חליפין וחסר בעצם מעשה החליפין בקידושי אשה, אלא דאשה מקניא רק בכסף, וא"כ אף דנתן לה בתורת חליפין, מ"מ ביש בו שו"פ הא בחליפין איכא גם כסף ומקדשה בכסף.

ויתיישב בזה סתירת דברי הר"ן דבריש דבריו הביא ד' רש"י דעד דיהיב לה בתורת כסף, ולשיטת רש"י הא דלא מהני חליפין בקידושין הוא משום דבטל לה תורת חליפין, דסודר אינו חליפין באשה, וא"כ ל"ש דיהיב מטעם כסף כ"א ביהיב לה בתורת כסף, אמנם בנדרים אויל כמסקנת דבריו ודלא כרש"י, והא דל"מ חליפין באשה הוא משום דאין חליפין בכלל קיחה, וכדמפרש בלשוננו שאין דעתה להתקדש בפחות משו"פ והיינו דתלוי בדעתה, ולא שאין כאן חליפין ובטיל לי' תורת חליפין, וא"כ אי סודר מתפס תפס ויש בו שו"פ הו"ל כסף, דאין לך כסף גדול מזה.

ה. ובעיקר דברי הר"ן דבסודר מאי דליכא כסף הוא משום דאי תפס לא מתפס, צ"ע לכאור, דמה לי אי תפס לא מתפס, הא בכסף מהני גם מתנה ע"מ להחזיר מה"ת, וא"כ אף אי תפס לא מתפס והוי כמתנה ע"מ להחזיר מ"מ תקנה מדין כסף, וכן הקשה בקה"י (סי' א').

אמנם נראה דהא כתב הר"ן שם [מחב] וכו' בתשו' הרשב"א ח"ד סי' ר"ב, על הא דאיתא בגמ' שם דסודר למ"ד אי תפס לא מתפס הוי קני ע"מ להקנות, וביארו שם דקני ע"מ להקנות גרע ממתנה ע"מ להחזיר דמתנה ע"מ להחזיר לכו"ע שמה מתנה, ובקני ע"מ להקנות נחלקו בה שם, דבמתנה ע"מ להחזיר יש לו בה קנין גמור, ורק דחייב להחזירה, אבל בקני ע"מ להקנות אין לו בו קנין כ"א לגבי הא דע"מ יקנה יעו"ש ע"י,

תפס לא מתפס, אולי לא בעינן קנין ממש, ומתוך עפ"י שלא יקשה מההיא דשקל כומתא בגיטין לח:, ויעו"י בגרנט שגם מעיר מהא דשקל כומתא דאין לשפחה יד לקנות דידה כיד רבה.

אלא ודאי דהא דמטבע אינו נקנה בחליפין, ביאורו שעצם המעשה מיגרע גרע דנתנו בתורת חליפין ובכה"ג אינו מעשה קנין כלל, שאינו חליפין בעד המטבע, ומש"כ הר"ן הוא, דבקידושי אשה דקנין חליפין לא מהני בה מ"מ הא איכא כסף בחליפין ומהני מדין כסף, וכן בשחרור עבד כנעני להרמ"ה דלא מהני בו חליפין דכסף כתיב בו, ובוה אמרי' דאף דנתן בתורת חליפין מ"מ כסף יש כאן ומקני בכסף שבו, אמנם היכא דלחליפין מגרע גרע כגון בפירי או במטבע, בזה ל"ש לומר דיקנה בכסף דהא אין כאן מעשה קנין, דהא בהלכות חליפין גרע דאינו חליפין, ובוה ל"ש לומר דיש בחליפין כסף, דמכיון דנתן בתורת חליפין ואין כאן חליפין, מיגרע גרע בעצם עשייתו, ובכה"ג אינו מעשה קנין כלל.

ולפיו"נ לומר בהא דאיפלגו הראשונים בקידושין אי יש בכלי שו"פ, דלדעת רש"י אינה מקודשת וכדרייק השה"ג, והר"ן בנדרים והרמ"ה סברי דמקודשת, דאולי לשיטתם. דהנה דעת רש"י היא דהא דלא מהני חליפין בקידושין הוא משום דאשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה ובטל לה תורת חליפין בקידושין, והנה בתוס' הקשו דא"כ פשטה ידה וקבלתו תתקדש, והגר"ש שקאפ זצ"ל ביאר בזה דנהי דדעתה להתקדש מ"מ אין דעתה להקנות עצמה תמורת הכלי, אמנם ביארנו במקור"א בארוכה דיל"ט טפי, דהיכא דגנאי הוא לה א"כ הסודר לאו חליפין הוא, ולפיו"נ בפחות משו"פ לא מקניא משום דאין כאן חליפין.

וזהו ביאור דברי רש"י, הלכך בטל תורת חליפין, ומשום דהא בכלי לבד ליכא הכא חליפין, דהא גנאי הוא לה וא"א לגנאי להיות קנין, וגם כשהכלי שוה פרוטה אבל מכיון שהחליפין לא נעשה עם השויות כקנין כסף אלא עם הכלי דהיינו ע"י חליפי הכלי, אין כאן קנין ולא מהני לקידושי אשה, דמעשה הקנין דאיכא הוא חליפין ולא כסף ותורת חליפין בטל בקידושין, דע"כ כשאמר הכתוב כי יקח אין קנין חליפין בכלל, דבקידושין פחות משו"פ אין כאן מעשה קנין כלל, ולכן בטל תורת חליפין בקידושין, ונמצא דלרש"י הא דלא מהני חליפין באשה הוא משום דבקידושין ליכא חליפין דאין כאן מעשה חליפין. ולפיו"נ א"ש דל"ש לומר דאי לא יהי בתורת חליפין יהני בתורת כסף דבכל חליפין הא איכא כסף, דהא הכא מגרע גרע דהא בקידושין ליכא חליפין, והוי כפירי ומטבע דל"א כהו דאי לא קנו בתורת חליפין יהנו מטעם כסף, דהא לאו מעשה קנין הוא. ומדרייק בזה לישנא דרש"י דעד שיתן לה בתורת לשון קנין, קיחה או קידושין, וכבר עמד בזה הרש"ש, דלכאור' הו"ל למימר דעד דיהיב לה בתורת כסף, ולהמבואר דייקא לישנא, דהא הכא מאי דלא מקדשה אי"ז משום דליכא הכא כסף, דלעולם בכל חליפין איכא גם כסף, ורק דע"י דנתנו בתורת חליפין מגרע גרע דהא אין חליפין

עו. עי' ברשב"א, וברש"י צ"ל דאמרין שם חליפין חד הוא אפילו אי מתפס תפס המעשה הוא חליפין, ובטל מעשה חליפין בקידושין, ויעו"י היטב בברכ"ש ס"ס ה'. עו. יעו"י באחיעזר חאה"ע סי' כ"ח אות י"א דמפרש דאי בחליפין

אהל

רבי נחום פרצוביץ

חייא

תתעט

ואמנם בהא דיסד האבנ"מ דדעת התור"ד כסמ"ע צ"ע לכאו', דהנה בתור"ד לקמן [וגא] כתב דמהני קנין כסף במתנה. ולכאו' לדעת הסמ"ע ל"ש קנין סודר במתנה דהא ל"ש לומר דהוי שווי ופרעון, ומוכח לכאו' מדברי התור"ד כדעת הט"ז. אכן נראה דאף אי נימא דלא בעינן כסף שווי מ"מ אינו מעשה קנין גרידא דנתינת הכסף לשם קנין קונה וכדמשמע בט"ז, אלא דיסודו דכסף הוא דהוי הקנאה בעד הכסף. והכי משמע שם בדברי התור"ד דכתב דמהני קנין כסף במכר, ומכי יהיב לי' פרוטה קנה כל השדה ושאר המעות זוקף עליו במלוה, כדאמר' בפ' השוכר את האומנים, אבל אי יהיב לי' פחות משו"פ לא קנה ואע"ג דזקפן עליו במלוה עכ"ל, ומבואר בדבריו דלא כהט"ז דהא כתב דכסף קנין הוי בכלל התשלום ושאר המעות הוא דזוקף במלוה, ולדעת הט"ז הא אין הכסף בכלל התשלום, ומבואר כדברינו דאף אי אינו כסף שווי וכדמוכח לכאו' מהא דמהני במתנה, מ"מ יסוד קנין כסף הוי הקנאה בעד הכסף והוי בכלל התשלום.

ולדברינו נראה לבאר תי' התור"ד דהיכא דהתנה ליתן לה מנה לא מקניא בכסף, וכתב התור"ד דמנה אין כאן, ונראה ביאורו דהכא מקנה עצמה תמורת המנה, ומנה אין כאן, [והוי כמנה אין כאן דלקמן ח' ב' דהקנתה עצמה תמורת המנה ומנה אין כאן, וה"ה הכא הא מקניא נפשה רק תמורת המנה דהתנה עמה], וא"כ ליכא למימר דיהני הסודר בתורת כסף דהא כסף הוא רק היכא דמקנה עצמה בעד הכסף והא מקניא נפשה תמורת המנה, ומשו"ה לא מהני סודר בתורת כסף, אבל היכא דלא התנה עמה מהני הסודר בתורת כסף דבחליפין איכא כסף וכמשנ"ת.

ואמנם נראה די"ל בדעת התור"ד דסבירא לי' כהסמ"ע דכסף קנין הוא כסף שווי, ומ"מ מהני קנין כסף במתנה, ומשום דנהי דשווי בעינן, אבל אינו שווי הדבר דמשלם עבור הדבר, אלא דהוי שווי הקנין, והכי מוכח דהא כבר הקשה הט"ז דבקיודשי אשה ל"ש בה שווי, ובאבנ"מ שם הוכיח מדברי הרא"ש ב"מ דגם כסף דקיודשי אשה הוי כסף שווי, אכן צ"ע בסברא דמאי שייך שווי באשה^{טז}, ומבואר כדברינו דשווי דבעינן היינו שווי הקנין וזה שייך גם בקיודשי אשה, וא"כ גם במתנה שייך לומר דיהני קנין כסף אף לדעת הסמ"ע, דודאי שווי החפץ ל"ש במתנה דא"כ לאו מתנה היא אמנם שווי המקח שייך גם במתנה.

ומעיקרא דמילתא מוכח הוא כן, דהא דעת הראשונים דחליפין מטעם כסף, וצ"ע דהיאך שייך דחליפין הוא מטעם כסף, והא אין הסודר בכלל הדמים ומשתלם כל דמיו לבד מהסודר^{טז}, ויעו' בספר הישר לר"ת סי' קמ"ב דכתב דהא דלא קתני במתני' [לקמן כו,א] קנין חליפין משום דחליפין מטעם כסף, ומבואר דהוי בכלל קנין כסף, וצ"ע דהא משלם כל דמיו לבד

כסף, אמנם כונתם דלא הוי כסף ממש דסו"ס ניתן בתורת חליפין, אבל הקנין הוא מחמת השו"כ דאית ביי' כדביאר רבינו במק"א.

וא"כ נראה דנהי דמבואר בגמ' דבמתנה ע"מ להחזיר מהני לקנין כסף, מ"מ בקני ע"מ להקנות לכו"ע לא יהני לקנות בו בתורת כסף ורק בחליפין הוא דמהני, וזהו דהוכיח הר"ן דסודר אי תפיס לא מתפיס, דאי תפיס מתפיס א"כ בכל חליפין דשו"פ מהני מדין כסף, וע"כ דאי תפיס לא מתפיס וקני ע"מ להקנות הוא, לא מהני מדין כסף וגזרינן מתנה ע"מ להחזיר אטו חליפין, וויעו"ש בתשו' הרשב"א דביאר דאף דקנו ע"מ להקנות גרע מתנה ע"מ להחזיר מ"מ דומים הם ושייך למגור מתנה ע"מ להחזיר אטו חליפין.

וביאר הדבר נראה, דבכסף בעי דיקבל הכסף, ומשו"ה בקני ע"מ להקנות הא לא קבל כלום ורק דקנין יש לו בו, ונהי דבחליפין בעינן דיקנה החפץ דהיכא דקנאוהו גמר ומקני, מ"מ קנינו דהמקנה הוא רק להקנין עצמו ואין כאן קבלת כסף. ונראה עוד דדוקא בחליפין בעינן דיקנה לו הכסף, דלעיל הבאנו דברי המאירי דקנין חליפין הוא דכי היכי דמקנה לו הסודר מקנה לו הרבר הנקנה דהוי קנין כנגד קנין, ויעו' ברמב"ם פ"ה ממכירה ה"ה דכתב, כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנאהו קנה הלוקח עכ"ל, ומבואר דלקנין סודר בעינן דיקנה את הסודר, והוא כמשנ"ת דקנין סודר הוא ע"י דקנהו, אכן בקנין כסף אין דין דיקנה הכסף ועיקר דינו הוא ע"י דיקבל את הכסף, דהא חזינן דמהני קנין כסף גם בנהנה ול"ק בקנין, ורק בכסף כ"ז שלא קנהו הא לא קבל כלום [ומשא"כ בנהנה דקבל אף דלא קנין בקנין], ומ"מ ל"ב דיקנהו לעיקר קנין כסף, משא"כ בחליפין דבעי' דיקנהו משום דזהו עיקר דין חליפין דהוי קנין כנגד קנין. [ויל"ע מדברי הראשונים לקמן ז,א דמשמע שם דגם בחליפין מהני הנאה יעו"ש וי"ל]. והנה הגאון ר' נפתלי טראפ זצ"ל חידש דבכסף לא בעינן דיקנה הכסף וסגי אי נתן למקנה הכסף. ונראה ביאורו דהיכא דנתן לו א"כ מקרי דיש לו את הכסף, וסגי בהכי משום דיסודר קנין כסף הוא דיקבל הכסף וגם זה מקרי קבלה. וגם אי נימא דלא כדבריו ובעי' קנין, הוא רק משום דבלא קנין לא מקרי אכתי דיקבל הכסף, אכן נראה דבחליפין ודאי דבעי קנין ולא סגי בנתן לו, משום דזהו יסוד קנין חליפין דמקנה לו תמורת ההקנאה.

ולפי"ז א"ש דבחליפין מהני קני ע"מ להקנות, משום דנהי דלא קיבל מיד, מ"מ לחליפין לא בעינן כי אם דיקנהו, אמנם בקנין כסף לא מהני קני ע"מ להקנות דבעי' דיקבל הכסף ובקני ע"מ להקנות אין כאן קבלה.

ו. והנה בתירוצו דהתור"ד ביאר באבנ"מ שם דהתור"ד ס"ל כדעת הסמ"ע סי' ק"צ דכסף קנין הוא דנותן בעד שווי המקח, והא דמהני בפרוטה הוא רק היכא דהפרוטה הויא תחילת פרעון, וא"כ היכא דהתנה עמה ליתן לה מנה וקידשה בסודר דאין הסודר תחילת פרעון המנה, דהא בקנין סודר אין הסודר בכלל התשלום, וא"כ לא הוי הסודר תחילת פרעון המנה ולא הוי קנין כסף יעו"ש.

ע"ה. ע"י אבן האזל פ"א מהל' מכירה.

ע"ה. הריטב"א כותב דהוי רק תולדה דכסף ובתוס' כתוב שהוי מעין

כחליפי הקנין כי היכי דלגמר וליקני ל', וכ"ז הוא בסודר, אבל בכסף אי אין הכסף בכלל התשלום ל"ש דיהא כסף ותשלום דהא כל דמיו משלם, ולמאי בעי גם כסף, ומש"ה בעי דיהא הכסף בכלל תשלום החפץ, וזהו דתי' הרי"ד דהכא איירי בהתנה עמה ליתן לה מנה וזהו התשלום לקידושה ואין הסודר בכלל, ול"ש לומר דיהני בתורת כסף, דכסף הוא רק היכא דהוי בכלל התשלום ובלא"ה אין כסף שווי וא"ש.

בענין קידושין בפחות משו"פ

[גא]

קנין הסודר. ויסוד לזה, דהנה בגמ' ב"מ [מזא] קאמר בטעמא דרב דקנין סודר הוא בכלי של קונה, משום דניח"ל לקונה דלהוי מקנה קונה כי היכי דלגמר ולקני ל'. וצ"ב דמאי בעי כלל ליתן טעם לקונה דניח"ל בזה, הא המקנה הוא דעביד ההקנאה בסודר. ונראה ביאור ד' הגמ' דהא בחליפין בעי דיהיה מעשה חליפין דהיינו דהקונה יתן סודרו בחליפי הדבר הנקנה, ובזה היה קשה לגמ' דלכאור' הא משלם כל דמיו בנוסף להקנין חליפין דעשה ובמאי הוי הסודר חליפין, ואף דבלא סודר לא קני דאין כאן קנין, מ"מ במאי הוי חליפין, ולזה יהיב בגמ' טעמא דניחא ל' ליתן סודרו דלגמר ולקני ל', והוי שפיר חליפין. ובזה יבוארו דברי הרא"ש דהקשה היאך עבד יוצא לחירות בכלי פחות משו"פ והא גנאי הוא לו, והקשינו דלכאור' מה לי אי גנאי הוא לו והא סברת גנאי הוי דלא מקניא נפשה והכא העבד הוא הקונה. ונראה דהנה התוס' הק' אדברי רש"י דגנאי הוא לה להתקדש בפחות משו"פ, דא"כ בפשטה ידה אמאי לא תתקדש. ובדעת רש"י נראה דהיכא דגנאי הוא לה לאו חליפין הוא, ובח"י הגרש"ש זצ"ל [סי' ב'] ביאר דאף דפשטה ידה ודעתה להתקדש מ"מ אינה מחלפת עצמה תמורת פחות משו"פ, ולהלן יתבאר ד"ל טפי בזה דהיכא דגנאי הוא להקנות בו לאו חליפי הדבר הוא, ועכ"פ יסוד דינא דגנאי הוא לה דלאו חליפין הוא, וזהו שהקשה הרא"ש דהא בחליפין בעינן מעשה חליפין, דהקונה והמקנה יחליפו, והכא הא לקונה גנאי הוא לו ואי"ז חליפין.

והנה לדברינו נראה עוד דקנין חליפין ל"ש דיהני בע"כ, דהא לקנין חליפין בעי' מעשה חליפין והיכא דהוי בע"כ דחד הא לא עבד חליפין, וא"כ נראה דבחליפין לא יהני בע"כ דעבד, אף דבכסף משתחרר בע"כ משום דקבלת רבו גרמה לו וכדמבואר בקידושין כ"ג, מ"מ בחליפין לא יהני קנין בע"כ, דקבלת רבו היכא דהוא בע"כ דהעבד א"כ לאו חליפין הוא, דנהי דהקנין נעשה ע"י האדון והאחרים שנותנים בשביל שחרור העבד, אבל העבד הוא שקונה עצמו ע"י החליפין, והחליפין מתייחסים לעבד עצמו^פ. והכי משמע בטור יו"ד סי' רס"ז דכתב דחליפין מהני בעבד כנעני כגון דנתנו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו, ויל"ע דהא בכסף כתב הטור דמהני או ע"י עצמו בנתנו לו כסף ע"מ

מהסודר. ולדברינו נראה דודאי שייך שווי אף דמשלם כל דמיו דמשלם שווי הקנין, אכן בכסף אינו כן דהכסף הוא בכלל התשלום דאי שילם כל דמיו מ"ש עוד לשלם על הקנין, אכן בסודר אין הסודר בכלל התשלום ומ"מ קני, וטעם הדבר מבואר בגמ' ב"מ [מזא] דניחא ליה לקונה דלהוי מקנה קונה כי היכי דלגמר ולקני ל'. וביאור ד' הגמ' נראה דק"ל דהא משלם כל דמיו ובמאי הוי חליפי הדבר, ומשני בגמ' דניח"ל ליתן לו סודר

ברשב"א שבועות [לטב] כ' דכלי אף דאין בו שו"פ, חשוב הוא כשו"פ לכל מילי דבעינן פרוטה, וכתב הרשב"א ואפשר דאפי' לענין קידושין כן וכמו שקונים בכלי אע"פ שאין בו שו"פ, ואפשר דחליפין מטעם כסף הוא עכ"ל. וכבר תמה באבנ"מ [סי' ל"א סק"ו] דהא סוגי' ערוכה דאין אשה נקנית בחליפין משום דחליפין איתנהו בפחות משו"פ ואשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה, וכל חליפין הוא בכלי, ומאי מספ"ל להרשב"א דאשה תקנה בכלי פחות משו"פ. ויעו"ש באבנ"מ דתי' דבסוגיא דקידושין איירי בחליפין דהוי מתנה ע"מ להחזיר, והוי כפחות משו"פ דהא לית בהו הנאת ממון שו"פ יעו"ש. אמנם בדברי הרשב"א בסוגיין מבואר דאף במתנה גמורה [והיינו אם מיתפס תפיס] אמרי' דלא מקניא נפשה בפחות משו"פ וצ"ע. והאמנם דמסוגיין ליכא ראייה דלא כהרשב"א בעיקר דינו דכלי פחות משו"פ חשיב ממון, לגירסא דלא מקניא נפשה משום דגנאי הוא לה, דא"כ י"ל דחשיב ממון ורק אשה לא מקניא נפשה ב"הא, אלא דאכתי תקשי מאי מספ"ל להרשב"א דיהני בקידושין כלי פחות משו"פ הא גנאי הוא לה, וצ"ע.

ונראה בדעת הרשב"א דס"ל דהא דאמרי' דבגנאי הוא לא לא מקניא נפשה כ"ז הוא בחליפין, אבל בכסף אף דגנאי הוא לה מ"מ מקדשה, ומש"ה נסתפק הרשב"א ד"ל דכלי מקרי כסף ומקדשים בו את האשה, וסברת גנאי הוא לה דקאמר בגמ' הוא רק בקנין חליפין. דהנה ברא"ש פרק השולח סי' כ"ז כתב דעבד כנעני נקנה בחליפין פחות משו"פ ואינו גנאי הוא לו כמו לגבי קידושי אשה, משום דניח"ל לעבד דנקני נפשי' בפחות משו"פ. וצ"ע דמה לי במאי דגנאי הוא לעבד, והא העבד הוא הקונה, ולכאור' מה דבעינן בסוגיין דלא יהא גנאי לאשה הוא משום דאיהי המקנה ובגנאי לא מקניא נפשה, אכן בעבד דאיהו הקונה מה לי אי גנאי הוא לו. וביותר יפלא דהא דעת הרא"ש דעבד כנעני משתחרר בע"כ בכסף דקבלת רבו גרמה לו ולא בעינן דעתו כלל, וא"כ מה בכך דגנאי הוא לו והא גם בע"כ מקני.

ונראה בזה דלקנין חליפין בעי' דיהיה מעשה חליפין, דהקונה יתן סודרו בחליפי הדבר הנקנה והמקנה יחליף תמורת

פ. ובפרק האיש מקדש ביאר רבינו [מודפס בספר זכרון מנחם] שבשחרור עב"כ בכסף ע"י אחרים אין צריך שמעשה הקנין יתייחס לעבד מדין שליחות, דחלות שחרור חל בע"כ של העבד, ועיי"ש

אמנם יעוי' בברכ"ש סי' ד' אות א' שמפרש בדעת הר"מ שאפי' אם חליפין מטעם כסף אבל פשוט שאינו כסף ממש ובקידושין ילפינן משדה עפרון שפרוטה עושה קידושין ולא קנין כסף.

מחייבין ליתן קנין ול"א בזה כלתה קנינו. ומ"מ אף דיסוד קנינם חר הוא, מ"מ חליפין בעי מעשה חליפין ובכה"ג דגנאי הוא לה לא הוי חליפין ואינו קנין^פ.

ולחמבואר נראה די"ל דכל דינא דגנאי הוא לה, ל"ש כ"א בקנין חליפין ולא בכסף, משום דבחליפין אף דפשטה ידה מ"מ גנאי הוא לה ואינה מתקדשת בחליפין^ה הרבה, אכן בכסף אף דגנאי הוא לה להתקדש בפחות משו"פ מ"מ ל"ש לומר דלא תתקדש, משום דאי אך קבלה כסף הא נתחייבה בתמורתו ומאי שייך לומר דלא ניח"ל להתקדש תמורת המעות, ורק בחליפין י"ל דלאו חליפין הוא ואינו קנין וחסר בעצם מעשה הקנין, ולא מקדשה. ולפי"ז מיושב היטב שי' הרשב"א דנסתפק דבכלי פחות משו"פ תתקדש ואף דגנאי הוא לה, די"ל דרק בחליפין הוא דאמר' דהיכא דגנאי הוא לה לא הוי קידושין בחליפין הכלי ואינו חליפין, משא"כ בכסף מקודשת אף דגנאי הוא לה.

והנה רש"י מפרש דחליפין לא מהני באשה דאשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה דגנאי הוא לה הלכך בטיל לה תורת חליפין בקידושין ואפי' בכלי שיש בו שו"פ אי יהיב לה בלשון חליפין. ובעומק כונתו נראה ע"ד מה שביארנו דחליפין מהות הקנין הוא שיהא חליפי הדבר, וס"ל לרש"י דחליפין אינו קנין כלל בקידושין, דחליפי אשה בסודר אינו חליפין, דרק בחפץ י"ל שחליפי פחות משו"פ הוי חליפין, אבל בקידושין דאיכא גנאי בחליפין אלו אין כאן מעשה קנין בכלל, דמהות המעשה הוי גנאי, וגנאי לא הוי חליפין, ולכן חסר בעצם מעשה הקנין, ואם אינו קנין בפחות משו"פ אינו קנין אפי' בשו"פ, דחליפין אינו מעשה קנין בכלל בקידושין דקנין חליפין בטל בקידושין ואינו בכלל ילפותא דכסף, דחליפין פחות משו"פ לא שייך בכלל באשה דגנאי לא הוי חליפין, וזהו מה שמסיים רש"י דבעינן דיהיב לה בתורת לשון קנין או קיחה או קידושין, דהיינו בתורת כסף ולא בתורת חליפין [כדמבואר בר"ן] ומש"כ רש"י דיתן לה בלשון קנין או קיחה או קידושין ולא כותב שיתנו בתורת כסף דעיקר כונתו שהלשון חליפין לא מהני אף דאית בי' כסף, אבל

התוס' דחליפין לאו מטעם כסף, אין כונתם למה דנסתפקו הראשונים אם חליפין הוא מטעם כסף או קנין חדש, אלא כונתם דאין נתינת הסודר מחמת הכסף דאית בי' אלא מחמת עצם נתינת הסודר גרידא, (והוכיחו ד"ז מהא דחליפין איתנייהו בפחות משו"פ, אמנם הרשב"א בשבועות ס"ל דאין רא' מהא דאיתנייהו בפחות משו"פ, די"ל דכלי פחות משו"פ הוי ככסף), וזה לא דומיא דקנין אשה דבעינן כסף דהיינו מחמת שויות הכסף, אבל בעבד כנעני דלא בעינן קנין כסף דומיא דשדה ואשה, דכסף דילי' נלמד מוהפדה, דהיינו שהשחרור יהיה דרך פדיון, גם אם חליפין לאו מטעם כסף דאינו דומיא דקנין כסף דאין הקנין מחמת הכסף דאית בחליפין אלא בעד עצם הסודר, אבל דרך והפדה הוי אם מהות הקנין הוא מחמת נתינת הסודר. ובזה תירץ דהתוס' בדף ח' דס"ל שחליפין מהני בעבד כנעני לא סותר לדברי התוס' בדף ג'. (יעוין בקושיות עצומות להגרע"א בגיטין לט:). ויעוין לקמן אות ג' ד"ה ועפ"ז.

שארין לרבו רשות בו או ע"י אחרים, ואמאי לא כתב גם בחליפין כן דמהני ע"י אחרים, ויעו' בקצה"ח סי' קצ"ה סק"ט ובסי' קכ"ג דנקט בפשיטות דעבד כנעני נקנה בסודר ע"י אחרים, אכן לישנא דהטור והרמ"א משמע דקנין סודר לא מהני ע"י אחרים, והוא כמשנ"ת דהיכא דהוי בע"כ דעבד לא הוי מעשה חליפין ולא קנה, (ואף דאכתי הא משכח"ל חליפין ע"י אחרים אי ניח"ל מדין זכין לאדם, אכן לא הוי כגוונא דמהני בכסף, ומשו"ה לא כתב הטור כ"א בחליפין ע"י עצמו, ואין לומר דהא דמהני חליפין לפי הקצה"ח בעבד כנעני ע"י אחרים זהו רק מדעת' דהעבד, דהא יעו"ש בקצה"ח דמבואר בדבריו דגם חליפין מהני ע"י אחרים בע"כ דהעבד). וא"כ גם משה"ק ע"ד הרא"ש דמאי שייך כלל גנאי הוא לו בעבד הא נקנה בע"כ, לא קשה, דהא לאו חליפין הוא, ובעי דחליף הסודר בעצמו, והיכא דגנאי הוא לו לא הוי חליפין, ומשו"ה הוצרך הרא"ש לפרש דחליפין פחות משו"פ אינו גנאי בעבד^פ.

והנה בספר אור חדש הקשה דלמאי דס"ד בגמ' ולעיל ב,ב, דאשה מקניא בע"כ, א"כ הא ל"ש דינא דגנאי הוא לה, ואמאי לא תקנה בחליפין. ולהמבואר נראה דבחליפין אין ס"ד דתקנה בע"כ, דהא דס"ד דמקניא בע"כ היינו רק היכא דמהני קנין מצד הקונה בלא המקנה, ובחליפין ל"ש לומר כן, דחליפין ליכא כ"א בין ב' בע"ד דמחליפי אהדדי, ובהכי הוי חליפין וקונה, והיכא דגנאי הוא לה דלא הוי הקנין כחליפי הדבר לא קני. [אכן תקשי למאי דמשמע במרדכי ובמאירי דהא דאינה נקנית בכסף פחות משו"פ הוא משום גנאי, וא"כ תקשי למאי דס"ל דגמ' דמקניא בע"כ יהינן גם פחות משו"פ, וכן תקשי לרבי דס"ל דמאמר מהני בע"כ א"כ יהינן פחות משו"פ, ועי' לקמן].

והנה דעת הרא"ש שם דחליפין מטעם כסף, ומ"מ נראה דהא דחליפין מטעם כסף הוא דיסוד קנינו דחליפין הוי כסף, דקנין כסף הוא דהכסף מחייב להקנות הדבר וגם בחליפין כן, וכן מבואר בתשו' הרשב"א ח"ד סי' ר"ב דאי חליפין מטעם כסף מהני ק"ס לאחר ל' משום דאכתי שעבוד הכלי קיים, ובקנין כסף מבואר בגמ' לקמן [נטא,] דמהני לאחר ל' משום דהמעות

היטב, אמנם נראה פשוט דודאי עצם החליפין חל בעבד עצמו שהרי הסודר הוא בעד שחרור העבד. **פא.** ובדעת הטור י"ל דס"ל דלא מהני חליפין בעל כרחו ע"י אחרים, דהא דמהני כסף בע"כ הוא ע"י סברת כסף קבלת רבו גרמה, וי"ל שד"ז מהני רק בקנין כסף שיסודו הוא קבלת פרעון, וקנין חליפין אין יסודו קבלת פרעון אלא מעשה קנין, ובמעשה קנין צריך לעשותו הקונה או שלוחו, ויעו' בקה"י קידושין סי' כ"ט בענין קנין סודר, ובסי' ג' במהדורה החדשה. **פב.** ובמקו"א ביאר רבינו זצ"ל דאף אם חליפין מדין כסף מ"מ בעי מעשה חליפין כדביאר כאן, אבל ביסוד הדבר בהא דהוי מטעם כסף, יכול להתפרש בתרי אנפי, א' דאינו קנין חדש דנעשה ע"י דעת מקנה לחוד אלא חל מחמת עצם נתינת הסודר בתורת חליפין, וזה דומיא דכסף דהקנין הוא תמורת הסודר, ב' דהקנין חליפין נעשה ע"י השוה כסף דאית בסודר ולא מחמת נתינת הכלי גרידא, אמנם דכסף זה ניתן בתורת חליפין אבל הקנין הוא חליפי הסודר והשו"כ דאית בי'. ולפי"ז ביאר רבינו דהא דכתבו

כל לשון אחר שאינו של חליפין מהני מדין כסף, דרק חליפין מיגרע גרע כמשנ"ת.

אבן יעוי בר"ן שמביא לשון רש"י דבטיל הוא תורת חליפין מקידושין מחמת דגנאי הוא לה ואפי' בחליפין שו"פ, ובהמשך דבריו מקשה דלמה לא מהני בשו"פ כיון שפחות משו"פ לא נתבטלו מחמת פיסול קנייתן אלא מחמת קפידתה של אשה. ונראה פשוט דכל קושיית הר"ן היא רק לפי הבנתו, דלא ס"ל כהבנת רש"י דבטל תורת קנין חליפין באשה דבאשה חליפין אינו קנין בכלל דמעשה גנאי אינו קנין^פ, אלא ס"ל להר"ן שבעצם לא בטיל תורת חליפין באשה, וכן מפורש בלשון הר"ן, בקושייתו שכ' 'דפחות משו"פ לא נתבטלו מחמת פיסול קנייתן' רק לא מהני מחמת קפידתה של האשה, ולכן שפיר הקשה דיהני חליפין בפחות משו"פ.

ועפ"ז יבואר דברי הר"ן בנדרים [מט,א] דס"ל דלמ"ד בחליפין אי תפיס ל' מיתפסי קונה באשה דאין לך קנין גדול מזה, (וגירסת הנ"י שם אין לך כסף גדול מזה), והיינו לשיטתו כאן ודלא כשיטת רש"י, (ויעוי' בחי' הגרש"ש זצ"ל (ס' ב' ד"ה כ"ז הוא) שהעיר דהר"ן סותר דבריו בסוגיין שמביא דבטל ל' תורת חליפין לגמרי, אלא ס"ל להר"ן דלא בטל חליפין לגמרי מחמת פסול קנייתן ולכן בשו"פ אי מיתפס תפיס לא גרע מקנין כסף, והא דחליפין שו"פ לא מהני אי מיתפס לא תפיס, צ"ל דגרע ממתנה ע"מ להחזיר ויבואר ד"ז במקו"א.

ב. והנה בתוס' לא נתבאר אי סברת גנאי הוא לה לרש"י קאי רק על חליפין או דגם על הא דאינה מתקדשת בכסף פחות משו"פ, ובמרדכי העתיק דברי התוס' דהקשו ארש"י דבפשטה ידה וקבלתו תתקדש בכסף פחות משו"פ יעו"ש, ומבואר דטעם גנאי הוא לה קאי גם על קידושי כסף, ויעו' ביש"ש דמשמע דקו' התוס' הוא רק על חליפין. והנה איתא לקמן [יג,א] כשם שאין האשה נקנית בפחות משו"פ כך אין קרקע נקנית בפחות משו"פ, ובתוס' שם ד"ה כשם הקשו דהא אשה ילפי' משדה ואמאי תלי שדה באשה, ובתוס' הרא"ש שם כתב דלגירסת הספרים דאשה בפחות משו"פ לא מקניא נפשה נחא, ומבואר דטעם דגנאי הוא לה קאי גם על קידושי כסף, וכן מבואר במאירי [יא,א] יעו"ש, ומבואר א"כ דגם בקידושי כסף שייך טעמא דגנאי הוא לה, ופליגי הראשונים בזה ארשב"א.

ונראה דלהנך ראשונים הא דלא מקדשה בכסף היכא דגנאי הוא לה, הוא דכסף דגנאי הוא לה להתקדש בו לאו כסף קידושין הוא, דכסף דאין האשה נוטלתו לקידושין אינו כסף קידושין, וניחא טפי לדעת הסמ"ע דלכסף בעינן כסף שווי, וביאר האבנ"מ דה"ה באשה, וי"ל בפשיטות דבפחות משו"פ דגנאי הוא

פג. יעוי' שו"ת הגרע"א רכ"ב אות ט', 'ובאמת יש לי ראיות דכמה פעמים מצינו דזכר בהר"ן והנ"י במתני' בדרך פירושא דמתני' כלשון רש"י אות באות ומוכח דאין זה מלשון הר"ן והנ"י, ואפשר דלא פירשו כלום על המתני' זו והדפיסו לישנא דרש"י, או העתיקו לישנא דרש"י ולא דקדקו ביה'.

לה אינו כסף שווי. ואף אי נימא דלא כהסמ"ע, מ"מ י"ל דאינו כסף קידושין, דאין האשה נוטלתו לקידושין. והנה בתוס' הק' אפרש"י דפשטה ידה וקבלתו תתקדש, ובתוס' הרא"ש ובמאירי כתבו דבטלה דעתה אצל כל אדם יעו"ש, וצ"ב דמה שייך לומר דבטלה דעתה, הא דעתה להתקדש בו, ואמאי אינה מקודשת. ולהמבואר נראה דהא היכא דגנאי הוא לה ל"ה כסף קידושין, ורק דנימא דע"י דפשטה ידה וקבלתו משוי ל' לכסף, ולזה מהני סברת בטלה דעתה אצל כל אדם, דאף דפשטה ידה לא הוי כסף קידושין דבטלה דעתה אצל כל אדם^פ.

ונראה דרש"י ותוס' לטעמייהו אזלי, דהנה איתא לקמן [יא,א] מאי טעמייהו דב"ש, אמר ר' זירא שכן אשה מקפדת על עצמה ואינה מתקדשת בפחות מדינר, א"ל אביי אלא מעתה בנתי' דרב ינאי דקפדן אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתרקבא דינרי ה"נ דאי פשטה ידה וקבלה חר זוזא מאחר ה"נ דל"ה קידושין, א"ל פשטא ידה לא קאמינא, כי קאמינא דקדשה בלילה א"נ דשווי' שליה. ובתוס' שם פירשו דקס"ד דגמ' דאף בפשטה ידה וקבלתו אינה מקודשת משום דלא חשיב כסף כ"א דבר הרגילה להקפיד בו, וע"ז פריך הגמ' מבנתי' דר' ינאי דאי"ז סברא, ומשני דפשטה ידה לא קאמינא, כי קאמינא דקדשה בלילה, וביארו התוס' שם דבבנתי' דרב ינאי אף בשליח או בלילה מקדשן בחד זוזא, דהא ידעי דלא יתנו לשליח טפי משאר נשים יעו"ש. אמנם דעת רש"י שם בבנתי' דרב ינאי לא מקדשן בלילה או בשליח. ונראה דס"ל לרש"י דלעולם לב"ש כל היכא דקפדא אנפשה ל"ה כסף קידושין, ורק דהיכא דפשטה ידה וקבלתו אינה משוי לה לכסף, וא"כ בשווי' שליח אף דידועת דלא יתנו לשליח טפי, מ"מ כ"ז דלא עשאתו לכסף אינה מקודשת. אמנם דעת התוס' מבואר בדבריהם דלמסקנא לאו סברא היא לומר דהיכא דמקפדת ל"ה כסף, ורק דאין דעתה להתקדש, ובשווי' שליח או בלילה דעתה להתקדש דידועת שלא יתנו לה טפי משאר נשים.

ומעתה נראה דס"ל לרש"י דבפחות משו"פ גם ב"ה מורו דל"ה כסף, דהיכא דגנאי הוא לה להתקדש בו אינו כסף קידושין, ולא נחלקו אב"ש כ"א היכא דמקפדת ע"ע במקום שאינו גנאי, ורק דתקשי דיהני לב"ה פשטה ידה בפחות משו"פ לאשוויי כסף כי היכי דמהני לב"ש, ובזה תי' הרא"ש והמאירי דבטלה דעתה אצל כ"א. אמנם התוס' לשיטתייהו סברי דלאו סברא היא דכסף תלוי בקפידת האשה, וס"ל דבמקום שמקפדת לא מקניא נפשה כי אין בדעתה להתקדש, אמנם לא ס"ל דבכה"ג לא הוי כסף קידושין, וא"כ היכא דפשטה ידה דעתה להתקדש מקודשת, אמנם לרש"י כדביארנו אינו כסף קידושין אם הוי גנאי ובעינן לאשוויי לכסף קידושין, ובמקום שבטלה דעתה לא מהני לאשוויי כסף קידושין.

פד. יעוי' בריטב"א שמקשה למה לא מהני פשטה ידה שתתקדש בפחות משו"פ, ומתיר בטלה דעתה, ומשמע שטעם זה הוא גם להא דאינו קונה קרקע. וביאור דבריו שעי' הפשטה ידה צריכים להפוך השוה כסף ולעשותו כסף וע"ז אמרינן בטלה דעתה.

ונראה בזה דהנה יל"ע בעיקר דינא דהרשב"א דמקדשה בכלי אף דאין בו שו"פ משום דחשוב הוא למלאכתו, וצ"ע נהי דאית לי' חשיבות ממון ולגבי הא דאין ישיבת הדיינים בפחות משו"פ גם כלי פחות משו"פ חשיב כממון, מ"מ הא בקידושין כסף בעינן, דילפי' משדה עפרון דאשה מקדשה בכסף, ואתרבי גם שו"כ משום דמשלמים עבורו כסף או דאפשר לקבל תמורתו כסף, אכן בכלי נהי דחשיבותו חשיב כממון דכלי פחות משו"פ דחשיב למלאכתו ממון הוא, מ"מ כסף אין כאן דהא חשיבותו הוא מחמת דהוא כלי ולא משום דהוא כסף^פ. ונראה דאח"כ דלדעת התוס' [בא] דבקידושין בעינן כסף ובעינן ילפותא דגם שו"כ הוי ככסף, א"כ ודאי דכלי פחות משו"פ לא הוי כסף, אכן הרשב"א כ' דלשו"כ ל"צ ילפותא דסברא הוא דשו"כ חשוב ככסף, ועיקר הביאור בזה הוא דהא דבעי כסף הוא משום דכסף חשוב הוא לקנות וגם שו"כ חשוב הוא, דמ"ש כסף משו"כ, ובזה ס"ל להרשב"א דאי חזינן דכלי חשוב הוא כפרוטה, א"כ יהני גם לקידושין דבכלי אף דאינו שו"פ מ"מ מהני לקידושין ככסף, דחשיבותא דכלי הוי כחשיבות דפרוטה כסף^פ.

ועפ"ז דהנה שם בגמ' בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים, האי תבואה וכלים ה"ד אילימא דלא מקניא בהו כלל, ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות שו"כ ככסף. ונראה ביאור ד' הגמ' דמקרא ילפי' דבקנין ע"ע בעי כסף, ומה"ט לא מקניא בתבואה וכלים דאינם כסף, ופריך בגמ' הא ילפי' מקרא דשו"כ כסף ולמה ממעט קרא. והנה בגמ' שם בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתורת תבואה וכלים ומאי נינהו חליפין, ובתשו' הרשב"א ח"ד סי' ר"ב הוכיח מזה דחליפין אינו מטעם כסף מדממעטין חליפין דלא קני מקרא דכסף יעו"ש. ולדברינו נראה דאף דחליפין מטעם כסף מ"מ הא קנינו הוא בתבואה וכלים ולא בשו"כ שבו, וזהו דילפי' מקרא דעבד עברי נקנה דוקא בכסף או בשו"כ דהוי ככסף, אבל בתבואה וכלים אינו נקנה, ובחליפין אף דהוי מטעם כסף מ"מ קנינו הוא בתורת תבואה וכלים, ולא מהני לקנין עבד עברי. ולפי"ז א"ש גם הא דממעט מקרא דכסף תבואה וכלים פחות משו"פ, ולשי' הרשב"א הא פחות משו"פ חשוב ממון ומקדשא בו אשה, ואמאי לא יקנה בו עבד עברי, אמנם להמבואר נראה דנהי דכלי דאית בו חשיבות הוי כפרוטה, מ"מ לאו כסף הוא, ובקנין עבד עברי ילפי' דבעינן כסף, (והא דקאמר בגמ' דסד"א משום דמקרבא הנאייתהו הוי טעם רק לתבואה, דלכלים פשוט דבעינן מיעוטא דקרא, דכלים הוו כממון). ולמשנ"ת נראה דהא דממעט תבואה וכלים אינו משום דלא מקרבא הנאייתהו, אלא דלקנין עבד עברי בעינן כסף, ובתבואה וכלים אף דמקרבא הנאייתהו ובכלים אף דאית בהו חשיבות דכסף מ"מ אינם כסף ולא מקני בהו^פ.

גופא קשה לי' דכלי אינו כסף רק אית בי' חשיבות דכסף. **פא.** ויעוי' אבנ"מ סי' כ"ז סק"ג שמפרש בדעת הרשב"א דבפחות משו"פ לא מהני ריצוי דידה דאינו ממון רק בשו"כ כל שמרוצה בכך הוי ממון, וכן ס"ל לפני' דחל דין כסף ע"י מה שמתרצה, אמנם בסק"ד ס"ל לאבנ"מ דלא בעינן הריצוי לאשווי לכסף ומצי הוי ככסף. **פב.** ויש לעיין דלכאור' גם קידושי אשה בעי כסף דילפינן משדה

והנה ברא"ש לקמן סי' י"ז הוכיח דבשוה פרוטה במדי מקודשת רק מדרבנן, דהא אשה לא מקניא נפשה כמה שפחות משו"פ במקומה, ודלא כהרמב"ם דמקודשת מדאורייתא יעו"ש. ולמשנ"ת י"ל דהא סברת גנאי הוא לה ולא מקניא נפשה היא דמה"ט ל"ה כסף, ובזה י"ל דאי במדי הוי שו"פ, מהני מה דהוא כסף במדי להתקדש בו גם היכא דאינו שו"פ במקומו, דמהני מה דהוא שו"פ במדי דלהוי כסף קידושין, ומתקדשת בו בכ"מ. (ורק דאיכא להק' דאין לך אלא מקומו ושעתו יעו"ש ברא"ש שהק' זאת, אכן אם הא דלא מהני פחות משו"פ הוא מטעם גנאי הוא לה ליכא לאקשווי). וכ"ז הוא לדברינו, אכן לביאור הגר"ש שקאפ זצ"ל ברעת רש"י דהא דלא מהני פשוטה ידה הוא משום דאכתי לא מחלפא ומקניא עצמה תמורת הכסף, א"כ היכי דאינו שוה במקומו ודאי דאינה מקנה עצמה תמורת פחות משו"פ דהא לא שוה הכא^פ.

ולמשנ"ת נראה דאף בקידושין בע"כ מ"מ לא מקדשא בכסף היכא דגנאי הוא לה דהא אינו כסף, ובחליפין לא מקרי חליפי הדבר, דכל היכא דאין האשה נוטלתו חליפי ושווי הקידושין ל"ה כסף וחליפין, ואפי' במתקדשת בע"כ, ומיושבת בזה קו' האור חדש דלס"ד דגמ' דאשה מתקדשת בע"כ א"כ תקנה בפחות משו"פ. וכן בהא דאיכא לאקשווי לרבי דמאמר מהני בע"כ א"כ תתקדש בפחות משו"פ, ולדברינו אינו קשה, דאף אי מהני קידושיה בע"כ מ"מ היכא דגנאי הוא לה לא מקדשה.

ונמצא דדעת הרא"ש והמאירי והמרדכי דהיכא דגנאי הוא לה אינו כסף קידושין וגם ל"ה חליפי הקידושין, אכן בדעת הרשב"א י"ל דרק בחליפין הוא דאמר' דהיכא דגנאי הוא לה לא הוי חליפין, משום דלקנין חליפין בעי דיתקיימו כל הלכות חליפין, והיכא דגנאי הוא לה להקנות עצמה בחליפי הדבר לאו חליפין הוא, אמנם בכסף אי אך פשוטה ידה וקבלתו מחייבא תמורתו קידושין, ולא איכפת לן מה דגנאי הוא לה להתקדש תמורת הכסף, דלא בעינן לאשווי לכסף קידושין ומשו"ה מסתפק הרשב"א דבכלי פחות משו"פ אי נתנו בתורת כסף תתקדש בו וכמשנ"ת, אמנם להגרש"ש שמפרש שסברת גנאי הוא לה שלא מתקדשת תמורת הכסף לא יהני פשוטה ידה גם בכלי^פ.

ג. והנה לקמן [ח,א] תנא בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים, ומסיק בגמ' דאיירי בלית בהו שו"פ ואינו כסף, ומאי דאצטריך קרא דאינו נקנה בתבואה וכלים משום דסד"א דבתבואה וכלים דמקרבא הנאייתהו גמר ומקני נפשי' אף בפחות משו"פ, ומבואר בגמ' דבכלי פחות משו"פ לא גמר ומקני. וצ"ע דברי הרשב"א.

פא. וכן מפרשים האחרונים (יעוי' שערי חיים סי' א') דלא מהני שו"פ במדי לב"ש (יעוי' פנ"י ריש המסכתא) דאם טעמא דב"ש הוא מצד דמקפדת ולא מקדשה נפשה בפחות מדינר לא מהני מה שבמדי שוה דינר. **פב.** עי' רשב"א לקמן [יג,א] בד"ה אמרו לי' וי"ל. **פג.** ונראה בכונת רבינו דנהי דהרשב"א בשבועות הביא ראייה דכלי פחות משו"פ הוי כסף מהא 'דאפשר דקנין הוא מטעם כסף', ע"ז

ברין נתן הוא ואמרה היא ובשיטת הרשב"א והר"ן בזה

[ה,ב]

לשם עדות, אלא שהם דנים כוונת הלב ואין כאן עדות וכו' עכ"ד. והא דמספקא בגמ' אי מקדשא באמרה היא דלכא' הא אין כאן עדות, עי' בהגרע"א שביאר דאי הוי מהני אמרה היא היינו משום דנוטלת לשם קידושין ורק דבעי רצונו בכך, ולא בעי עדים על רצונו כ"א עדים על עיקר המעשה והוי מעשה קידושין ע"י דנוטלת לשם קידושין, ולזה מספ"ל בגמ' דדילמא לא מהני משום דהוי בכלל כי תקח, ובעי' אמירה דיד', וא"כ לא מהני מאי דע"י דאמרה היא הוי כאילו פירש משום דליכא עדים אמעשה הקידושין, אלו תו"ד הגרע"א.

וביאר ספיקא דגמ' לדעת הרשב"א נראה דהא בקידושין בעי נתינת כסף ואמירה, ויסוד דין האמירה הוא דע"י האמירה הוי נתינת הכסף מעשה קידושין ומעשה קיחה, וכדביאר הגר"ב דצ"ל בספרו באריכות, ומספ"ק"ל לגמ' דדילמא לא בעי דכל הליקוחין יהיו ע"י הבעל, וסגי בהא דהנתינה הויא ע"י הבעל, ומאי דמהני אמרה היא הוא משום דהנה בכל כסף הא איכא נתינה וקבלה, ובאמרה היא הא איכא הוכחה דיש קבלת כסף לקידושין, וע"י הקבלה הוי מעשה קידושין וקיחה, או דלא סגי בנתן הוא ובעינן גם אמר הוא, דבעי' דכל הליקוחין יהיו ע"י הבעל, ולזה בעי' דיאמר הוא ויהא מוכח ממנו דנתינתו הוי נתינה לקידושין, וכל הקיחה תהיה קיחה דיד'. וגם די"ל דבעי' נתן הוא ואמר הוא משום דבעי' דגם נתינת הכסף יהא מעשה קידושין, דבהא הוי מעשה קיחה וקידושין, ולזה לא מהניא אמירתה, דבאמירתה ליכא כ"א הוכחה דמקבלתו לקידושין, והוי מעשה קידושין וקיחה ע"י קבלתה, ומקרא דכי יקח ילפי' דיהי' נתינת הכסף לקידושין ע"י דנתן לקידושין.

אמנם נראה דהר"ן פירש ספק דאמרה היא באופן אחר, דהנה בר"ן נדרים ל,א כתב דהיכא דאיהי מכנסת עצמה לרשות בעלה הוי כי תקלח, דבקידושין בעינן דאשה לא תכניס עצמה לרשות הבעל, כי אם דתשוי נפשה כדבר הפקר, והבעל זוכה בה, והביא לזה ראי' מהא דנתן הוא ואמרה היא לא הוי כי יקח. ומבואר מדברי הר"ן דהא דמספ"ק"ל לגמ' דלא תתקדש באמרה היא אינו משום דבעי' אמירה דהבעל אלא מפרש באופן מחודש דהיינו דמספ"ק"ל לגמ' דהיכא דאמרה היא הוי כי תקלח, והיינו דנעשה כאן מעשה דמכנסת עצמה לרשות הבעל, דמעשה קידושין באמירה דידה הוי מעשה דמכנסת עצמה, דכך מתפרש המעשה ע"י אמירתה, ומעשה קידושין דמתפרש כך ע"י אמירתה לא קרינן ב' כי יקח, או דילמא דע"י אמירתה לא מתפרש שהוי מעשה דמכנסת עצמה לרשות הבעל, ויש כאן מעש"ק ומקודשת.

אות ב' דמפרש בדעת התו"י דבקידושין ל"ש קספד דמקדש בפחות משו"פ ע"י סברת מקרבא הנאייתהו, דבקידושין בעינן כסף ואפי' אם איכא קנין כסף אבל פרוטה דכסף קידושין אין, וברשב"א יש לבאר דס"ל דכסף דנלמד מעפרון הוי דומיא דכסף קנין ובקנין מסברא תלוי בחשיבות. ובעבד עברי יש לומר דבעינן כסף.

גמ', ואבע"א נתן הוא ואמר הוא מקודשת, נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת, נתן הוא ואמרה היא ספיקא היא, וכן פסק הרמב"ם פ"ג מאישות ה"ב. ובטור סי' כ"ז פסק דנתן הוא ואמרה היא אם הי' מדבר עמה עע"ק הוי ודאי קידושין, ואם לאו הוי ספק קידושין, ובסוף הסימן שם כתב, והרמב"ם ז"ל כתב נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת, נתן הוא ואמרה היא מקודשת מספק. והק' בכ"י דלמאי הוצרך להביא כן מהרמב"ם והא פסק כן לעיל בסמוך. וכ' דלכא' דעת הטור דלהרמב"ם גם במדבר עמה מע"ק הוי רק ספק קידושין היכא דאמרה היא, אמנם תמה ע"י הב"י דמנ"ל להטור דכן דעת הרמב"ם, דאי מהא דהרמב"ם לא כתב דאי מדבר עמה עע"ק מקודשת, הא לא נזכר מזה בגמ', וגם די"ל דסמך עצמו עמש"כ באותו הפרק דבמדבר עמה עע"ק לא בעינן אמירה יעו"ש. אולם י"ל דס"ל להטור דסדר דברי הרמב"ם מורה דלא מהני במדבר עמה עע"ק, דהא בה"ב פסק דבאמרה היא לא מהני, ואח"כ בה"ו כתב דאמר הריני בעליך הריני ארוסיך הריני אישך וכל כיוצ"ב אינה מקודשת, ובה"ח כתב דבמדבר עמה מע"ק וקידש בשתיקה מקודשת. והנה מבואר בראשונים דמדבר עמה לא מהני ללישני גריעי, וא"כ לא קאי הרמב"ם על כל מה שכתב לעיל מיני' בה"ו דהתם לא מהני במדבר עמה, דרק בה"ח דקידש בשתיקה מהני מדבר עמה, וא"כ משמע דגם באמרה היא דמבואר לעיל בה"ב לא מהני במדבר עמה, וזהו שהביא הטור דדעת הרמב"ם דאמרה היא לא מהני בכל גווני.

והנה כדעת הרמב"ם כן היא דעת התור"ד [ו,א ד"ה אי דיהיב] ותלמיד הרשב"א על קידושין, וגם במאירי הובאה דעה זו, וצ"ב. אמנם עיקר הדבר צ"ב דאמאי לא יהני מדבר עמה היכא דאמרה היא, דהא כל מאי דלא מהני באמרה היא הוא משום דליכא אמירה, וא"כ במדבר עמה דהוי כאמירה אמאי לא תתקדש.

ב. ונראה בזה, דהנה בעיקר ספיקא דגמ' בנתן הוא ואמרה היא, כ' הרשב"א דהא דלא מהני הוא משום דכי יקח משמע דכל הליקוחין דהיינו נתינה ואמירה תלויין בו, וכשאמרה היא הו"ל כי תקח א"ע, ובא"ד הקשה דאמאי באמרה היא אינה מקודשת, דלכא' הדברים מראין דלדעת מה שאמרה לו נתן הוא וכמי שפירש דמי, ומתרץ שם דמ"מ בעי העדאת עדים דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושין, א"כ כיון שלא פירש כאן ואפשר שלשם מתנה נתן ולא לשם קידושין אע"פ שהוא מודה דלשם קידושין נתן כמו שאמרה אפ"ה אין כאן עדות שמיעה ולא ראייה

עפרון כסף. ואולי ס"ל לרבינו בדעת הרשב"א דהכסף דילפינן משדה עפרון אינו כסף ממש אלא מסברא דבר דאית בי' חשיבות, ולכן ס"ל לרשב"א דמסברא שו"כ ככסף בקידושין וכדביאר רבינו לעיל. ויעו"י חידושי ר' ראובן סי' ז' אות ב' שהוכיח דלא בעינן ממש דומיא דכסף דשדה עפרון דא"כ ליבעי ארבע מאות שקל כסף. ויעו"י היטב בברכת שמואל סי' ב'